

ligne oliven; blade og grene kan anvendes til garvning, veddet til alle slags instrumenter, tænder i drivhjul, knivskafter, drejerarbejder, skopløkke m.m. (1).

Rød kornels grene og blade er anvendelige til garvning, veddet til mange redskaber og mekaniske instrumenter såsom kamme, ladestokke, bøssekolber, lange rette grene til piberør; frugten giver en purpurfarve, bladene efter sigende en behagelig te (o. 1800; 2); veddet er brugt til piskeskafter, paraply- og parasolstokke, spadsestokke (1916; 3), grenene til gårdkoste. – Blomsterne stiller diarré (1648; 4). Nævnt blandt midler mod hestens blodstallen (5).

På Færøerne spises (1800) hønsebærs frugter af børn og unge mennesker, bladene kan ryges som tobak (6).

Den røde kornel er et flammebundt · af grene, der stritter kompasset rundt · og vildt forrygende gnister spyr · som fra et blussende arnefyrr *Olaf Andersen* (7).

LITTERATUR: (1) 398 1806,143f; 597 105; 304 171; 599b 2,11; 950 194; (2) 739 1,1796,635–37; 398 1806,144f; (3) 622b 227; (4) 697 4; (5) 83 82; (6) 518 181f; (7) 27f 20f.

Vedbend, *Hedera helix*

Den stedsegrønne plante har tre- til femlappede blade, stænglerne enten ligger på skovbunden og gærder eller klatrer med hæfterødder mange meter højt i træer og op ad mure. Ældre eksemplarer får helrandede blade og små gulgrønne blomster i skærme og sorte, giftige bær. Temmelig almindelig.

Vedbend o. 1300ff (witbendæ) betyder enten 'træbånd' eller 'vidjebånd' med hentydning til de omslyngende og bøjelige stængler. *Eppik* slutningen af 1400-t–1867 fra tysk, *ræveløv* begyndelsen af 1500-t af reve = ranke, *efeu* 1643ff fra tysk, måske beslægtet med oldhøjtysk ord for bitter (bærrene), *vintergrøn* 1648ff, *rendeløv* 1774, *eviggrøn* Oehleenschläger 1804, H. C. Andersen 1848 og 1855: *evighedsgrøn*; *borgranke* 1813 navnet konstrueret, *immergrøn* 1835; Angel, Sønderjylland, *kravl-op* Århuseggen o. 1870, Djursland o. 1880; ved Kolding; *omløber* Kalundborgegnen og *rendekælling* Haderslevegnen o. 1870.

LITTERATUR: 689 1,682–84.

MARKANTE EKSEMPLARER

Landets »største« vedbend gror (1897) på eg ved Hindsgavl NVFyn (1), et andet stort eksemplar på eg ved Gyldensteen NVFyn omtales 1885, endvidere meget store vedbend i skovene omkring Petersværft SSjælland og i Gisselfelt og Knuthenborg park (2). Danmarks største lian skal være en vedbend på Askov mejeri ved Holbæk, som dækker den 28 meter høje skorsten fra jorden til toppen (3).

H. C. Andersens *Efeu* ved mindsteningen i Holsteinborg park er plantet af digteren maj 1856, en aflægger blev 1930 plantet i blomstergården ved H. C. Andersens Hus i Odense (4). »Borgranken« var historikeren Vedel Simonsens yndlingsplante og dækker hans grav på Veflinge kirkegård (5).

LITTERATUR: (1) 808; 1008 14,1926,111; (2) 19 86f; 920 8,1883,119; (3) 109 16/7 1956; (4) 725 1/11 1930; 876 22/4 1960; (5) 760 807.

LÆGEMIDLER

Planten *edera*, *hedera*, der ofte nævnes i 1400- og 1500-t's urtebøger, kan i nogle tilfælde gælde korsknapp (bd. 4), som har lignende vækst og blade.

Begyndelsen af 1400-t: for hovedpine gnides næsen med saften af *edera* og humle blandet med olie og eddike, ansigt og tindinger med saften i rosenolie og vin, tindingerne med bl.a. bærrene i eddike, ansigtet med dekokt af bladene i eddike og rosenolie; indgår i middel mod øjenlidelser, syge øjne gnides med indtørret saft af *edera* og fennikel; inderbarken bestanddel af øjenlægemiddel; saften blandet med eddike og salt i næsen for døvhed; koges i vand og knuses, udtrækket blandet med honning og peber drikkes mod hæshed; i middel for epilepsi; spises for blæresten; patient med kvæstet hoved skal drikke udtræk af *edera*, sevenbom og husløg i vin; roden knust med øl eller bærre drikkes mod maveonde; saften indgår i salve, der bevirker hårfald (1).

Christiern Pedersen 1533: saften blandet med olie og eddike inddryppes i næsen mod hovedpine (6b), vedbenolie gnedet på navlen og ned efter hjælper til at gøre kvinde gravid (70a), lud af asken får håret til at vokse og blive gult, også på gamle folk (1b).

Henrik Smid 1546ff (2): de tørrede og pulveriserede blomster drukket med vin stiller blodsot

Vedbend klatret helt til tops i stort asketræ i Forstbotanisk Have i Århus. (ES).

(dysenteri), vinafkog af bladene ligeledes; knuste frø kogt i vin drikkes for ophørt menstruation, indtaget med vin udvider de sten. Blade koges i eddike til smertestillende omslag, det læger bylder, mensesdrivende er et dampbad hermed; saften dryppes i næsen for polyper, de knuste blade i eddike og tilsat rosenvand læger hovedpine. Gnides håret med vedbend, farves det sort.

Simon Paulli 1648, 245: tørrede og knuste bær indtages i korbendikt-, morgenfrue- og skabiøsevand mod koldfeber (malaria); er sveddrevende og bruges derfor af lægfolk mod pest. Tørre og knuste bær indtages i bynkevand tilsat safran for ophørt menses, eller bladene lægges på kønsdelene, man kan også tage dampbad med dekocht af blade og bær; mod håraffald bades hovedbunden med udtræk af kvistene, »men er håret forinden gult, da gør det, at det ændrer farve, så det ... bliver sort«; den harpiks, som drypper fra bladene, kan få håret til at falde af og dræber desuden lus; stænglernes saft gnides »på steder, som lus og gnidder [æg] er, da dræber den dem straks«.

»Vintergrønt« er bestanddel af te for vattersot, vinafkog af vintergrønt, honning og nælde drikkes mod svindsot; seneforstrækning bades med eddike- eller ølbærmeafkog af rankerne og katost; vintergrønt indgår i plaster på hævede arme og ben (3).

Hule tænder skylles med rødvinåfkog (4), regnvandsafkog af rødderne bruges til mundskylning mod tandpine (5).

Friske blade vædet med eddike og oversiden lagt på ligtorne i aftagende måne får dem til at forsvinde (6).

Vil kævekoen ikke slippe skarnet (efterbyrden), indgives øldekocht af bladene (NFyn; 7) eller koen skal æde blade stjålet fra nordsiden af et hus og lagt mellem to skiver brød (SSlesvig; 8) eller øllebrød kogt med vedbendblade (ØMøn; 9). På hævet koyver lægges bladene kogt i øl, derefter røges med kamilleblomster (Slesvig-Holsten 1757; 10), yveret bades med afkog i øl (eller halvt øl og halvt eddike) af bladene blandet med skovmærke- eller nældeblade, derefter røges med kamilleblomster (SSjælland 1803; 11). Mod diarré og luttetal hos gæs indgives vedbendblade i bygskrå (12).

LITTERATUR: (1) 15 2,4,6,11,15,18,34,41,46,57, 77,84,90,97; (2) 841 1577,97b; (3) 488o 127,145,194, 209; (4) 485 1819,19; (5) 409 13,1885,8; (6) 452 1,195; (7) 634 18240 (Søndersø); (8) 161 1936/1:3337;

(9) 161 1906/23:622; (10) 677 1757,693; (11) 57 2, 1803,423f; (12) 83 322 (1868).

DYRKNING, ANDEN ANVENDELSE, OVERTRO

Vedbend plantes i haver til beklædning af mure og plankeværk, lysthuse, boligfacader, grotter, urner (1800ff; 1). Planten anbefales til dække af ellers fugtige nord- og vestgavle (2). Den har været meget anvendt til gravkranse (3) og benyttes ofte til dække af gravsteder; sandstensmonumenter med indhuggede vedbendranke var en modesag i midten af forrige århundrede (4).

Man må helst ikke tage denne kirkegårdsplante ind i stuen, det giver ulykke (5). Men en vedbend, som overlevede Odder præstegårds brand 1893, blev fredet, den bragte held (6).

Røgning med vedbend holdt flagermus borte fra flæsk hængt på loft eller skorsten (1648; 7). Man planter vedbend under frugttræer for at de skal trække larverne til sig (Rødkilde Fyn; 8). Ranker og blade er blevet anvendt i garverier (9). Udtræk kan bruges til vask som erstatning for kvillajabark eller soda (10).

På Fyn blev veddet benyttet til skeer, der var lige så gode som jyske hornskeer (11).

LITTERATUR: (1) 739 2,1800,201; 531b 79; (2) 261 6,1924,282f; (3) 19 1885,88; 914 1,248; 634 12456 (Skrave Sønderj. o. 1890); (4) 549 139; (5) 228e 3,1020 (MSlesv.); 107 1944 (Kbhvn.); (6) 823 nr. 6,1958; (7) 697 246; (8) 136d 1837,331; (9) 739 2,1800,202; (10) 856 nov. 1941; 915 nr. 21,1946; (11) 455 10/7 1956.

PROSA OG POESI

Det mest sympatiske ved planten er dens uomtvisteligt gode smag! I valget af, hvad den gider at vokse op ad, kan den udvise en så skarp kritik, at det fra gammel tid har været en almindelig talemåde, at et hus kan være så grimt, at »end ikke vedbend vil vokse op ad det« *Bo Bramsen* (1).

Egen og slyngplanten er billedet på den stærke mand og den svage kvinde, som skal have støtte og først bliver stærk med manden ved sin side, eller som symbol på trofast venskab, kærlighed *Anton Andersen* (2); kvinden er · en vedbendranke, vristet fra sin eg, · når manden svigter, *Adam Oehlenschläger*; thi kvindens sjæl er vedbend lig; · den slynger sig om egen rig · og vil et løvtag bygge *Olaf Gynt* (3). Der vinder sig en fletning af vedbend i det bløde, · det matte hår,

Vedbend har grønne blade hele året rundt. Maleri af L. A. Ring, 1919–22.

mens panden sødt dukker mig i møde *Sophus Claussen* (4), vedbendrankers seje fletning *Chr. Richardt* (5).

Se immergrønt, det lille skravl, · smukt klæder, skærmer husets gavl *St. St. Blicher* (6); men vedbend er mit hjerte kær, · dens mørke, stille blad ej pranger, · den hyggelig og trofast er, – · den passer netop for din sanger! *Chr. Winther* (7). En vedbend sig slynger ad stammen op: · Det snærer, ja det er sanden; · men det er en hyldest, en æreskrans · til egen, til adelsmanden! *Børge Janssen* (8). Du kvæler mig. Men dejlig er den tanke, · at du skal smykke mine døde grene · med evigt grønt, du mørke vedbendranke *Hans Hartvig Seedorff* (9). Kender du vedbendens blomst? Den er uanselig og lille; · mangt

et rullende år rinder før knoppen bli'r sat. · Men når den åbner sin blomst og viser for lyset sin krone, · skifter i vedbenden selv sælsomt dens indre natur [bladene ændrer form] *Vilhelm Bergsøe* (10). En ringe blomst i sørgeflor, · en lille vissen vedbendranke, · men den har groet i Slesvigs jord, · og blomsten er fra Dybbøl banke (ved buket til Christian IX's bære, menes digtet af hans datter prinsesse Dagmar; 11). *Vilhelm Bergsøe*, Vedbend (10); *Chr. Richardt* (5); *L. S. Vedel Simonsen*, *Borgruinerne* 1813.

LITTERATUR: (1) 725 31/8 1964; (2) 19 87f; (3) 316e 36; (4) 131c 132; (5) 766c 99; (6) 78c 40; (7) 980f 7; (8) 428 60; (9) 821g 100; (10) 63 78f; (11) 1018 29/1 1953.